

مقاله پژوهشی

تبیین نقش تحولات فرهنگی و معماری هند بر شکل‌گیری معماری رمانتیک در نمای بناهای دولتی شهر زاهدان (دوره پهلوی اول)*

گوهر شهر کی مقدم^۱، جمال‌الدین سهیلی^{۱*}، مریم ارمغان^۱
 ۱. گروه معماری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۳

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۹

چکیده

کشور هند همسایه کهن ایران است و پیوندهای فرهنگی دو کشور از دیرباز برقرار مانده‌اند؛ در دوران حکومت پهلوی اول این کشور به دلایل مختلفی، نقش ملموسی در شکل‌گیری معماری شهرهای جنوب شرق ایران به خصوص شهر زاهدان داشته است. معماری نیز در طول تاریخ همواره پیوندی مستحکم با عوامل فرهنگی داشته و تحولات بروز یافته در این زمینه، اثرات مشهودی بر معماری گذاشته است. شناخت و اهمیت چگونگی اثرگذاری این جریان و تحولات فرهنگی - معماری در هند و انعکاس ظهور آن‌ها بر معماری شهر زاهدان موضوعی است که در این پژوهش به آن پرداخته می‌شود. از این رو پرسش اصلی پژوهش این است که تحولات فرهنگی و معماری هند در عصر پهلوی اول با چه مؤلفه و ویژگی‌هایی بر معماری رمانتیک شهر زاهدان اثر گذاشته است؟ این پژوهش از نوع تاریخی - تفسیری است و با استناد به اسناد تاریخی و برداشت‌های میدانی و روش توصیفی - تحلیلی به نقش این جریان‌ها بر پیدایش رمانتیک و بروز شاخصه‌های کالبدی آن بر معماری دوره پهلوی اول شهر زاهدان می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهند معماری زاهدان در عصر پهلوی اول، از رمانتیسم هندی متأثر است و به کارگیری خردمندانه مضامین آن در معماری این دوران در شهر زاهدان، نشان از ارتباطات با کشورهای همسایه در جغرافیای مذکور به نحو مستقیم یا غیرمستقیم دارد؛ ارتباطاتی که به موجب آن تحولات فرهنگی و معماری توانسته‌اند بر جان و کالبد معماری شهری در ایران رخنه کرده و آثارش به وضوح دیده شود به نحوی که مهم‌ترین شاخص‌های رمانتیسم، طبیعت‌گرایی با بهره‌گیری از مصالح بومی و ارتباط با محیط و طبیعت، توجه به احساسات و عواطف انسانی از طریق استفاده از نور، رنگ و تناسبات خاص فضاها، تأکید بر داستان و روایت با به کارگیری نمادهای روایتی از داستان‌های تاریخی، ایده‌آل‌گرایی و باستان‌گرایی به واسطه ایجاد فضاهای ایده‌آل و نوگرایی از طریق استفاده از روش‌های نوین در معماری بناهای دولتی زاهدان به نمایش در آمدند.

واژگان کلیدی: معماری رمانتیک، معماری هند، معماری زاهدان، بناهای دولتی، پهلوی اول.

مقدمه

با مطالعه تاریخ و سیری بر تحولات معماری در طی دوران گذشته می‌توان شاهد تغییراتی ظاهری و ساختاری در شکل‌گیری بناهای مختلف بود. تغییراتی که ناشی از عوامل بسیاری نظیر تحولات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... است. معماری ایران که قبل و پس

از اسلام به معیارهای برتری دست یافته بود به تدریج با شکل‌گیری مدرنیسم در جهان، در ثبات و حفظ مؤلفه‌های اصلی با مشکل مواجه شد و دستخوش تغییراتی گسترده در سایر بخش‌ها شد. سبک رمانتیسم یکی از اندیشه‌های تأثیرگذار در ایران بود که هم‌زمان با تحولات دوران مشروطه در اواخر قرن ۱۳ و اوایل قرن ۱۴ با کودتا و حکومت خودکامه رضاخان، زمینه‌های رویش آن متأثر از اندیشه «گذار از سنت به مدرنیته» از سبک‌های غربی، ایجاد شد. معماری نیز همچون ادبیات از راه‌های به نمایش در آوردن رویکرد «رمانتیک» بوده است. در این راستا معماری از شکل گذشته

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری «گوهر شهر کی مقدم» با عنوان «تأثیر جریان‌های فرهنگی و سیاسی بر شکل‌گیری معماری رمانتیسم در جغرافیای فرهنگی سیستان و بلوچستان دوره پهلوی اول» است که به راهنمایی دکتر «جمال‌الدین سهیلی» و مشاوره دکتر «مریم ارمغان» در دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین در حال انجام است.

** نویسنده مسئول: ۰۹۱۲۳۸۱۶۱۲۰، Jamaleddin.Soheili@iau.ac.ir

این مسیر نخست جریان‌های فرهنگی همزمان با دوران پهلوی اول در کشور هند شناخته و واکاوی می‌شوند و پس از شناخت این تحولات در دو جغرافیای مذکور، به‌دنبال یافتن باز نمودش در معماری کالبد بیرونی بناهای زاهدان با نظر به اینکه به‌واسطه چه مشخصه‌های رمانتیکی در معماری این شهر جلوه کرده است خواهد بود.

پیشینه پژوهش

تعاملات ایران و هند همواره در پژوهش‌های بسیاری مطالعه شده است و بیشتر آثار به تحریر درآمده به دوره زمانی مدنظر پژوهش، تأکیدی نداشته‌اند و یا به مسائل و روابط تجاری-اقتصادی، مسائل سیاسی و فرهنگی تمرکز کرده‌اند. در این پژوهش به مختصری از پیشینه درمورد رمانتیسم و تحولات فرهنگی و معماری ایران در عصر پهلوی اول، تحولات فرهنگی و معماری هند در تاریخ ۱۹۵۱-۱۹۲۱ میلادی، همزمان با پهلوی اول پرداخته شده است (جدول ۱).

این پژوهش به‌دنبال آن است تا بر چگونگی و آثار ظهور تحولات فرهنگی و معماری هند در سال‌های همزمان با حکومت پهلوی اول، بر معماری در جنوب شرق ایران و شهر زاهدان، فایق آید که پس از بررسی پیشینه پژوهش این امر آشکار شد که بخشی از پژوهش‌ها به عوامل اثرگذار بر تحولات سیاسی-اجتماعی بدون ورود به بحث معماری و گروهی دیگر بر معماری و دگرگونی شکلی آن در این عصر متمرکز بوده‌اند. در حوزه شناخت جریان‌های فرهنگی هند و ایران، بیشتر آثار منتشر شده یا به مرادفات فرهنگی در دوره‌های پیش از پهلوی اول پرداخته‌اند و یا بر روابط گسترده سیاسی و اقتصادی ایران و هند تمرکز کرده‌اند و مطالعه و اثر مستقلی که با رویکرد و هدف بررسی نقش جریان‌های فرهنگی و معماری هند بر معماری بناهای دولتی رمانتیک زاهدان در عصر پهلوی اول پرداخته باشد که به نوعی روند نوگرایی و حضور رمانتیسم در شهر زاهدان را بیان کند بررسی نشده است. بنابراین در این مطالعه، سطح و نحوه اثر بخشی مؤلفه‌های کلیدی بر دگرگونی و تحولات شکلی معماری بناهای این منطقه و تبیین آن در نظامی سلسله‌مراتبی مدنظر نویسندگان است و این خود به نوعی جنبه نوآوری این مطالعه است که در ادامه پژوهش به آن دست می‌یابد.

مبانی نظری

در قرن ۱۸ و ۱۹ میلادی، جهان شاهد اصلاحات اولیه و تقویت در برابر تهدیدات آینده و همچنین تغییرات اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی از جمله تعامل مکاتب با زمینه‌های تاریخی و اوضاع اجتماعی متعدد و ظهور مکتب‌های نو بود. در این میان، مکتب رمانتیسم که یکی از تحولات و رخداد‌های نوین قرن مذکور است و تحت‌عنوان جنبش و نهضتی جدید در جهان با زمینه‌های

خود فاصله گرفت و جای خود را به معماری نوین داد. تحولات معماری در این عصر به تدریج در برخی از شهرهای ایران به منصفه ظهور رسیدند. از سویی دیگر، در عصر پهلوی اول نیز به‌دنبال ظهور و تشدید اندیشه ناسیونالیسم و افزایش سفرها و مرادفات فرهنگی، اشتراکات احساسی میان کشورهای همسایه از جمله هند با حامیان ناسیونالیسم و باستان‌گرایی در ایران افزایش یافت و نیاز به ارتباط با کشورهای همسایه برای توسعه در سایر زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی در این دوران اوج گرفت. بر این اساس در جنوب شرق ایران به سبب رفت‌وآمدهای تجار و بازرگانان، ارتباطات قومی ساکنین آن جا با کشورهایی چون هند، اقتباس و الگوبرداری‌های متقابل از برخی مظاهر معماری رواج گردید. این اقتباس‌ها شامل عناصر تزئینی تا موارد کامل‌تری چون ترکیب حجمی و عناصر یک بنا بود. شناخت، تحلیل و چگونگی شکلی و کاربردی فضا‌های ساخته‌شده بانگرش رمانتیک و تبیین نقش اثر این روابط با کشورهای همسایه چون هند بر این چگونگی، در معماری نمای بناهای دولتی دوره پهلوی اول در شهر زاهدان که به منصفه ظهور رسیدند مهم است. در تکمیل توضیحات گفته‌شده در رابطه با تأثیر جریان‌های فرهنگی و تحولات معماری کشورهای همسایه بر معماری عصر پهلوی اول با نگرش رمانتیکی بر نمای بناهای دولتی زاهدان باید عنوان شود که با نظر به اینکه در تعاریف تئوری رمانتیسم (Kudryashova & Remizova, 2023; Mirinezhad, 2013) آن بخشی که به باز نمود جنبه‌های احساسی و ساختاری اشاره دارد (مورفولوژیک و پدیدارشناختی) در طرح موضوع گفته‌شده نیز مهم است زیرا با توجه به وجود جنبه‌های کالبدی رمانتیکی در معماری این منطقه کنار پدیده‌هایی چون حضور معماران از کشورهای همسایه در این جغرافیا و ایجاد پدیده مهاجرت ساکنان بومی در نتیجه بعضی از تحولات فرهنگی و سیاسی که به تبع آن افزایش ارتباطات این کشورها است، روی داده است. در این منطقه، شاهد شکل‌گیری احساسات و گرایش‌هایی هستیم که به تدریج در تاروپود فرهنگ مردم رسوخ کردند. در این پژوهش، با رویکردی تحلیلی و بهره‌گیری از استدلال منطقی، تلاش می‌شود تا این تحولات فرهنگی را واکاوی کرده و تأثیر آن‌ها را بر معماری رمانتیک این ناحیه در عصر پهلوی اول بررسی شود. این مطالعه در گام نخست، با هدف شناخت جریان‌های فرهنگی و تحولات معماری ایران و هند و تعمق بر شناختی دقیق از این جریان‌ها بر این مباحثه پیش خواهد رفت و بررسی اینکه رخداد و نفوذ برخی از این جریان‌ها و نقش اثر آن‌ها بر بستر زمانی و مکانی معماری رمانتیک دوره پهلوی اول در شهر زاهدان به چه نحو بوده است. در این بازخوانی و تعمق موضوعی، دستیابی به مؤلفه‌های کالبدی حاصل‌شده این شناخت مدنظر قرار گرفته است. پژوهش به‌دنبال آن است تا از دریچه این واکاوی، آثار ظهور جریان‌های فرهنگی کشورهای همسایه را بر کالبد و صورت معماری شرح دهد. در

جدول ۱. پیشینه پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

منابع	نتیجه گیری	نوع پژوهش	عنوان	زمینه مطالعات	
Khasm Afkan Nezam & Kiani Hashemi, 2023	گفتمان فرهنگی پهلوی در جهت تحقق رویکرد تجددگرایانه از طریق معماری	مقاله	شبه‌رمانتیسیم‌گرایی آمرانه حکومت پهلوی اول در شهر بندرانزلی	رمانتیسیم	
Bani-Masoud, 2021	سبک‌شناسی معماری پهلوی اول - عمده سبک‌های ملی: نئوکلاسیسم، احیای اسلامی و نئوهخامنشی	کتاب	معماری معاصر ایران		
Hagh Jou et al., 2019	زمینه‌ها و عوامل مؤثر بر دگرگونی معماری در دوره معاصر - شش دسته: کارکردهای نو در معماری، زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی، سیاسی و تاریخی، فنی و تکنولوژیکی، اقتصادی و اجرایی	مقاله	گرایش‌ها و رویکردهای نظری معماری بناهای دولتی و حکومتی دوره پهلوی اول و دوم		
Mirinezhad, 2013	بررسی سبک‌های معماری این عصر (رمانتیسیم در معماری ایران متأثر از سبک‌های غربی است)	مقاله	رمانتیسیم در معماری معاصر ایران (با تأکید بر معماری دوره پهلوی دوم پس از سال ۱۳۳۲ شمسی)		
Ivashko et al., 2020	بررسی پدیده دگرگونی سبک معماری در محیط طبیعی با بیان مثال و قیاس اشیای رمانتیک در دو جغرافیای متفاوت	مقاله	تأثیر محیط طبیعی بر تحول سبک معماری، معماری منظر و هنر		
Vera, 2006	بررسی عمیق نشانه‌های تغییر فرهنگی. منعکس کردن کلیات گسترده‌ای از قوانین و روابط اجتماعی و ایده‌ها و احساسات عمومی توسط زبان نمایشی معماری، ارتباط تاریخ معماری با تغییرات مداوم در سلسله‌مراتب فرهنگی	مقاله	نئورمانتیسیم در معماری: کنیسه‌های استان‌های مرکزی و شرقی روسیه		
جعفری جزی، ۱۳۷۸	شرح و تبیین ابعاد ادبی، اجتماعی و فلسفی رمانتیسیم اروپایی در سه محله اصلی آن یعنی آلمان، انگلیس و فرانسه	کتاب	سیر رمانتیسیم در اروپا		
Satpathy, 2015	شناخت و معرفی ویژگی‌های فرهنگی هند - بیان تحولات فرهنگی، فلسفی، زبانی، دینی، هنر و معماری هند، چگونگی شرح گسترش فرهنگ هند به واسطه تجار، فرستادگان برای تحصیل و مبلغان دینی	کتاب	میراث فرهنگی هند		تحولات فرهنگی و معماری هند
Nayak, 2019	شرح سیاست اجتماعی و تغییرات فرهنگی هند، بیان تحولات فرهنگی در سایر حوزه‌ها	کتاب	تاریخ اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی هند مدرن		

ادامه جدول ۱.

زمنه مطالعات	عنوان	نوع پژوهش	نتيجه‌گيري	منابع
	معماری مدرن هند در تاريخ	کتاب	چگونه معماری هند، تجسمی از تغییرات اجتماعی و فرهنگی در طول قرن گذشته	Scriver & Srivastava, 2015
	تاریخ مختصری از هند مدرن	کتاب	بیان فرایند تغییرات تاریخی و فرهنگی در هند از گذشته تاکنون. نمایش تغییرات اجتماعی و ارزش‌های فرهنگی که در تعامل با ساختار سیاسی و این چشم‌انداز است.	Metcalf & Metcalf, 2006
	تاریخچه‌های مختصر از معماری مدرن در هند	کتاب	بررسی تحولات معماری هند در دوره‌های مختلف. دسته‌بندی و بررسی معماری مدرن اولیه در هند در سال‌های ۱۹۵۰-۱۹۲۰	Lang, 2002
	تاریخ معاصر هند ۲۰۱۰-۱۹۴۷	کتاب	در هند تحولاتی چون تداوم سنت، مدرنیته‌شدن آن، تداوم و تغییر به‌طور همزمان اتفاق افتاده است. در ساختار سیاسی، فرهنگی و اجتماعی خود ویژگی‌های از عصر استعمار و بریتانیا را حفظ کرده است.	Kumar, 2017
	ارزیابی معماری ایران در دوران پهلوی اول: گذار از سنت به مدرنیته	مقاله	بررسی سنت و مدرنیته در معماری، چگونگی تلاش معماری معاصر ایران برای گذر از سنت به مدرنیته در دوران پهلوی اول	Eiraji & Fard, 2021 استوار، ۱۴۰۰
	نقش نخبگان فکری در سیاست‌گذاری فرهنگی پهلوی اول	مقاله	نقد و بررسی سیاست‌های فرهنگی پهلوی اول از منظر نخبگان فکری و سیاسی	
	عوامل مؤثر بر توسعه اقتصادی کرانه‌ها و پس‌کرانه‌های خلیج فارس و دریای عمان در دوره پهلوی اول	مقاله	شناخت عوامل مؤثر بر تحولات اقتصادی این دوره (توسعه شبکه حمل‌ونقل ریلی و جاده‌ای، نوسازی و بناهای گمرکات)	Chamankar, 2020
	نگاهی به اوضاع سیاسی اجتماعی سراوان در دوره معاصر	مقاله	توجه به سراوان از سمت کشورهای اروپایی جهت تسلط بر هندوستان، اهمیت منطقه سراوان به‌جهت همجواری با شبه‌قاره هند برای دولت انگلیس و حکومت قاجار و پهلوی	Alavi, 2020
	بسترسازی گفتمانی در سیاست فرهنگی پهلوی اول (۱۳۲۰-۱۳۰۴ هجری شمسی)	مقاله	تضمین مشروعیت حکومت پهلوی اول از طریق بسترسازی گفتمانی، ایجاد بستری از تحولات فرهنگی	Ohadi & Hajirajabali, 2015
	تحولات زمین‌داری و مالکیت در سیستان دوره پهلوی اول	مقاله	بیشتر مسائل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی این منطقه از موضوع زمین سرچشمه می‌گیرد.	Ali-Soufi & Oveysi, 2012
	تأثیر گفتمان ملی‌گرایی بر تحولات اجتماعی و فرهنگی دوره پهلوی اول	مقاله	صورت‌گرفتن مجموع تحولات فرهنگی و اجتماعی، در جهت تحقق اهداف کلان رضاشاه	Alizadeh & Tarafdari, 2010

ادامه جدول ۱.

منابع	نتیجه‌گیری	نوع پژوهش	عنوان	زمینه مطالعات
Alizadeh & Tarafdari, 2010	نقش جامعه زرتشتیان و بزرگان آن در تحولات سیاسی، اجتماعی، فکری و فرهنگی ایران با محوریت ملی‌گرایی باستان‌گرایانه	مقاله	نقش اقتصادی و سیاسی جامعه زرتشتیان ایران در تحولات دوران مشروطه تا پهلوی اول	
Yousefifar & Riahi, 2017	استراتژیکی زاهدان عاملی برای پیشرفت ابتدایی بنیادهایی چون راه آهن برای رشد اقتصادی شهر و مهاجرت گروه کوچکی از هندوها برای استخدام در این منطقه	مقاله	بررسی تاریخی پدیده مهاجرت در جوامع توسعه‌نیافته: بررسی علل اقتصادی مهاجرت در دوره پهلوی اول در زاهدان	
سیاهی، ۱۳۹۳	بررسی تحولات سیستان و بلوچستان در دوره پهلوی اول و دوم	کتاب	بازتاب سیاست پهلوی‌ها در سیستان و بلوچستان؛ نگاهی به مجموعه شانزده مقاله	

از دوره روشنگری دست یافت زیرا هند در دوره همزمان با عصر پهلوی ایران در حال گذار از دوره استعماری خود که تحت سلطه بریتانیایی‌ها بودند، بود. بنابراین باید اظهار داشت که مکتب رمانتیسم انگلیس تأثیر گذارترین مکتب در تحولات فرهنگی و معماری هند به حساب می‌آید. برای حصول شناخت عمیق‌تر این مکتب، تحولات مبسوط آن در انگلیس در **جدول ۲** بیان شده است.

رمانتیسم و معماری

رشد رمانتیسم در معماری که از اوایل قرن ۱۹ آغاز شد و به مرور گسترش یافت. به‌موجب آن معماران در کشورهای مختلف اروپایی به احیای سبک‌های تاریخی و ترکیب آن‌ها با مفاهیم جدید رمانتیک پرداختند. جنبش رمانتیسم در معماری، باعث ورود ویژگی‌های جدیدی به عرصه معماری شد و موفق شد معماری را به‌عنوان ابزاری برای بیان احساسات، تاریخ و زیبایی‌شناسی ارگانیک بازتعریف کند. رشد این جنبش به‌ویژه در طراحی ساختمان‌های عمومی، مذهبی و یادبودها مشاهده شد و اثرات آن همچنان در بسیاری از ساختارهای تاریخی و فرهنگی امروز دیده می‌شود (Duggett, 2016). رمانتیسم از طریق ساختاری سه‌بخشی در بیان معماری باز نمود یافته است مانند، اجزای مورفولوژیکی، معنایی و پدیدارشناختی. در بخش مورفولوژیکی به شکل و ساختار فیزیکی بنا و ویژگی‌های ظاهری آن توجه می‌شود و به نوعی فرم‌های خارجی و هندسه ساختمان تحلیل و بازنگری می‌شود. در حوزه معنایی، مضامین نهفته در طراحی و ساختارهای معماری مدنظر است. در بخش پدیدارشناسی به بررسی و باز نمود تجربه‌های انسانی از فضا و محیط معماری پرداخته می‌شود. این بخش در تلاش است تا بیان‌گر تأثیرات احساسی و ادراکی معماری بر فرد یا جامعه باشد؛ به‌ویژه در نحوه‌ای که فضاها احساسات و تجارب انسان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند (Kudryashova & Remizova, 2023). معماری دوران رمانتیک

گونگون ادبیات، علوم اجتماعی، سیاسی، معماری، موسیقی، نقاشی و سینما شکل گرفت و باید اظهار داشت این مکتب حاصل دوره‌ای بس متلاطم و انقلابی است که به دنبال آن مبانی فرهنگی، اجتماعی و سیاسی عصر حاضر نیز ایجاد شد (Khasm Afkan Nezam & Kiani Hashemi, 2023). در مسیر پژوهش با توجه به هدف مدنظر، به بررسی تحولات فرهنگی و معماری هند و ریشه‌یابی حضور رمانتیسم در هند و نقش اثر آن بر معماری جنوب شرق ایران پرداخته می‌شود.

رمانتیسم

فاصله بین سال‌های ۱۷۹۸ تا ۱۸۳۵ را باید دوره رمانتیک محسوب کنیم (Payandeh, 1994, 101). دیوید فردریش از پیشگامان رمانتیسم اولیه در آلمان، برای نخستین بار واژه رمانتیسم را در زمینه شعر و ادبیات مطرح کرد. شاید بتوان رمانتیسم را آغاز عصری نو دانست. اهمیت پرداختن به مبحث رمانتیسم و استفاده از آن در تحلیل رویدادهای فرهنگی-سیاسی در این است که می‌توان بیان کرد بسترهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و حتی هنر نیز ریشه در آن دارد و همچنین تحولات جامعه و ظهور جریان‌ها از نتایج این نگرش است. این مکتب در سال‌های پایانی قرن ۱۸ تقریباً به‌طور همزمان در آلمان و انگلیس شکل گرفت که منشأ آن به انگلستان باز می‌گردد ولی شکل‌گیری این گرایش به‌صورت یک مکتب منسجم و مدون و دارای مبانی فکری و فلسفی خاص در آلمان صورت گرفته است (جعفری جزی، ۱۳۷۸، ۲۲۰). گرایش‌های مختلف رمانتیسم و رشته‌های مذکور عبارتند از: ۱- احساسات و عواطف ۲- فردگرایی ۳- تقدس طبیعت ۴- موضوعات ملی و تاریخی ۵- نقد صنعت و مدرنیته ۶- تجسم خیال و رویا (Mirinezhad, 2013). جهت درکی صحیح از جنبش رمانتیسم فعال‌ها، باید به‌طریقی به‌فهمی صحیح از تحولات اندیشه‌ای و اجتماعی که در سرزمین اروپا و انگلیس پس

جدول ۲. شناخت ویژگی‌های رمانتیسم در انگلیس بر مبنای آرای اندیشمندان. مأخذ: نگارندگان.

رمانتیسم انگلستان			
جنبش	گرایش	فیلسوفان و هنرمندان	ویژگی‌ها
رمانتیسم اولیه (حدود ۱۸۰۰-۱۷۸۰)	طبیعت‌گرایان رمانتیک سیاسی و اجتماعی	ویلیام وردزورث، تیلور کولریج، سدنی هربرت	تأکید بر احساسات و فردیت، توجه به طبیعت به‌عنوان منبع الهام، برابری با طبیعت احساسات، زیبایی طبیعت و تجربیات انسانی (Hall, 2016)
رمانتیسم حماسه‌سرا (۱۸۰۰-۱۸۲۵)	رمانتیک سیاسی و اجتماعی	لرد بایرون، پرسى بیش شلی	تأکید بر داستان‌های حماسی و شاعرانه با مضامین تاریخی و ملی‌گرایی (Ramsey, 2012)
رمانتیسم میانه (۱۸۰۰-۱۸۳۰)	رمانتیک سیاسی و اجتماعی	جان کیس، پرسى بیش شلی	تأکید بر احساسات عمیق و تجارب درونی و احساسی، نقد اجتماعی، تأکید بر زیبایی و تأملات وجودی، آزادی و عدالت اجتماعی (Klancher, 2013)
رمانتیسم متأخر (۱۸۳۰-۱۸۵۰)	----	جورج الیوت، چارلز دیکنز، جان کیس	تأکید بر توجه به شرایط تاریخی و اجتماعی، استفاده از نمادگرایی، تمرکز بر زیبایی و حیات عمیق انسانی (Michael, 2016)
رمانتیسم فضایی و هنری پس از ۱۸۵۰	----	توماس هاردی، مرسیا ماجدو، لاورنس دارل	تأکید بر: تلفیق با رئالیسم و توجه به تازه‌ترین موضوعات اجتماعی و انسانی، توجه به مسائل علمی و فلسفی، تأملات زیبایی‌شناسی، خلق فضاهای جدید (Michael, 2016)
رمانتیسم مدرن پس از ۱۸۵۰	----	چارلز دیکنز، وورین نردل	تأکید بر تلفیق رمانتیک و رئالیسم، تمرکز بر فلسفه و تجارب انسانی، توجه بر مسائل اجتماعی و فلسفی جدید (Klancher, 2013)

همزمان با ظهور جریان‌های فرهنگی، نشانه‌های تغییر و تحول در معماری نیز آشکار گردید؛ در این دوره، هند با جنبش‌های ملی‌گرایانه در مبارزه برای استقلال بریتانیا روبه‌رو بود (Bayly, 2004). معماری دوره استعماری تحت تأثیر بریتانیا همچنان غالب بوده است. بنابراین می‌توان شاهد حضور رمانتیسم انگلستان در هند بود. عمده عناصر برگرفته از رمانتیسم انگلیس و شاخص‌های آن در ساختمان‌های اداری، ایستگاه‌های راه‌آهن و دیگر زیرساخت‌های عمومی مشهود است که در **جدول ۳** بیان شده‌اند.

در پایان می‌توان اذعان داشت عمده عناصر برگرفته از رمانتیسم انگلیس و شاخص‌های آن در ساختمان‌های اداری، ایستگاه‌های راه‌آهن و دیگر زیرساخت‌های عمومی مشهود است. به‌طوری که می‌توان به پیروی از گاست (Gast, 2007)، معماری آن دوره را «شبه‌رمانتیسم هندی-انگلیسی» نامید. عناصر معماری رمانتیسم در بناهای دولتی هند در **جدول ۳** بیان شده‌اند.

• تعاملات فرهنگی جنوب شرق ایران و هند

ارتباط فرهنگی هند و ایران پیشینه‌ای کهن دارد. این دو کشور به‌خصوص به‌واسطه مرادوات قومی و ریشه‌ای از اعصار گذشته تاکنون ارتباط فرهنگی داشته‌اند. روند این تعاملات در سال‌های متمادی به شیوه‌های رفت‌وبرگشتی ادامه پیدا کرده است. به‌نحوی که در عصر پهلوی اول، تعاملات فرهنگی از طریق تجار ایرانی به‌خصوص در جنوب شرق کشور منطقه

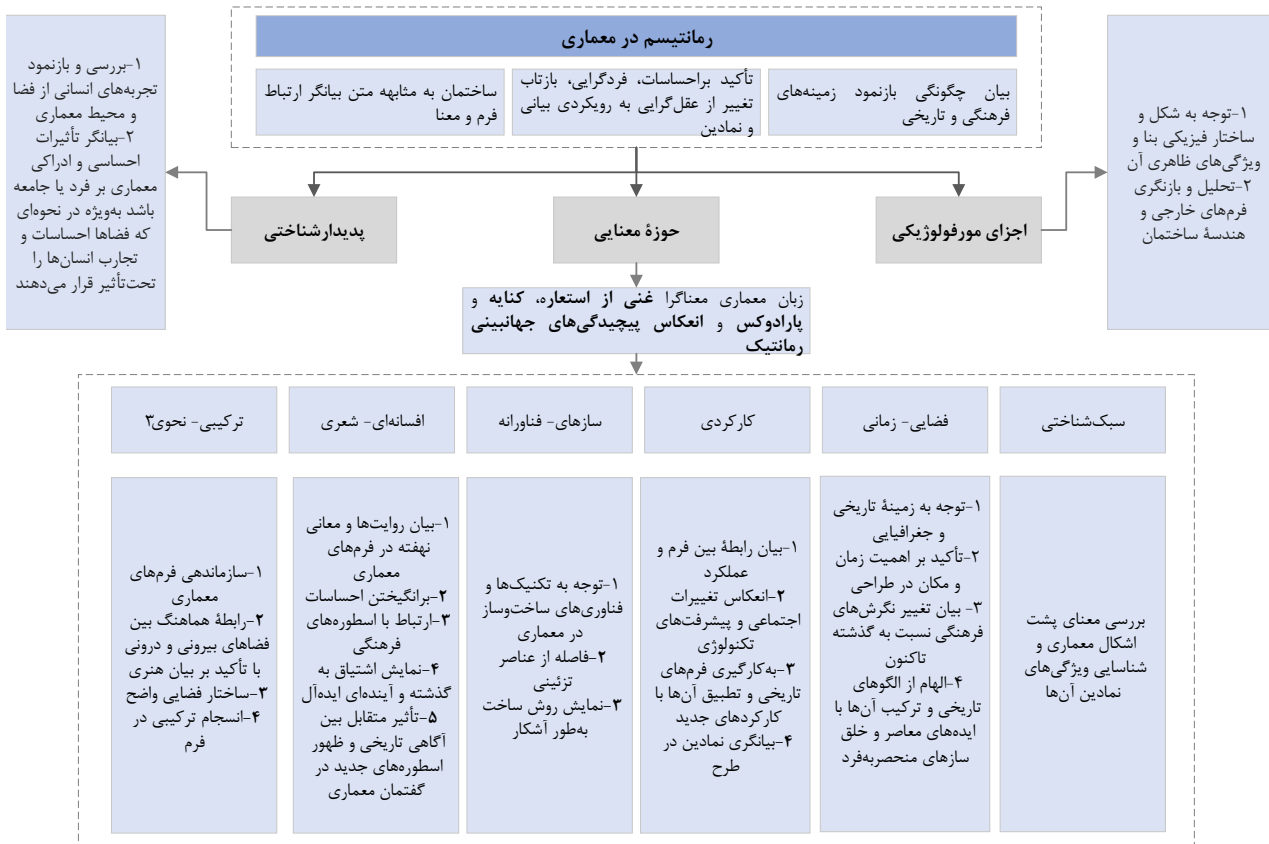
به‌نحوی منعکس‌کننده پیچیدگی‌های بافت فرهنگی نیز است. بر مبنای مباحث صورت‌گرفته، زبان معماری رمانتیسم به‌طریقی که مطالعه شد توانسته است تأثیری عمیق و ماندگار بر معماری معاصر گذارد (**تصویر ۱**).

- رمانتیسم در هند

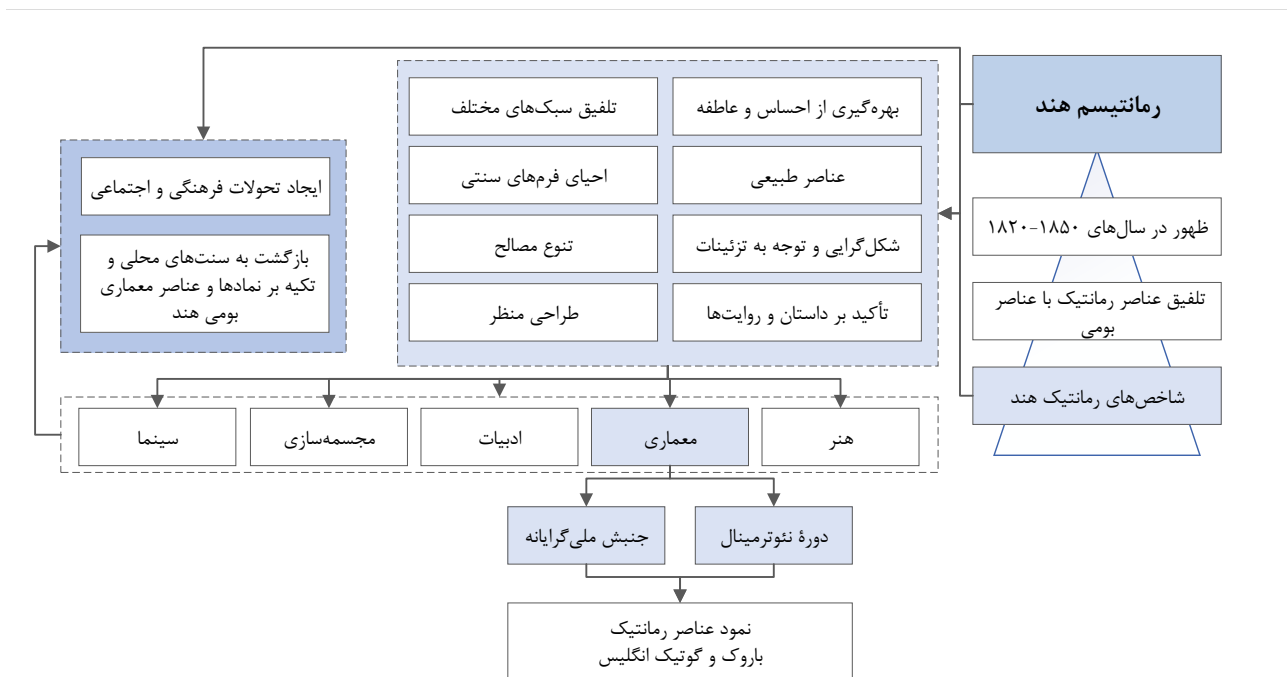
پیدایش رمانتیسم در هند به سال‌های ۱۸۵۰-۱۸۲۰ برمی‌گردد. این سبک در معماری هند به‌عنوان بخشی از تحولات فرهنگی و اجتماعی بزرگتر در قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ آغاز شد. در این دوره هند تحت سلطه استعمار بریتانیا بود و تغییرات چشم‌گیری در عرصه‌های مختلف از جمله هنر و معماری تجربه کرد. در سال‌های آغازین حضور رمانتیسم در هند، معماران هندی و اروپایی شروع به ترکیب عناصر رمانتیک با ریشه‌های محلی کردند که طی دو دوره، عناصر رمانتیک را در معماری به نمایش گذاشتند (Wood, 2012). رمانتیسم در معماری هند در سال‌های ۱۹۵۱-۱۹۲۱ به‌صورت ملموس‌تری با عناصر و شاخصه‌های خاصی که در معماری غربی این دوره وجود داشت، تجلی یافت (**تصویر ۲**) (Frank, 2004). سبک رمانتیسم در معماری هند با هدف بازتعریف هویت ملی و ناسیونالیسم از طریق طراحی معماری تأثیر عمیقی برجای گذاشته است (Rani & Anushruti, 2024).

• تحولات فرهنگی-معماری در هند (۱۹۵۱-۱۹۲۱)

در سال‌های ۱۹۵۱-۱۹۲۱، هند شاهد تحولات فرهنگی عمده‌ای بود که این تغییرات مرتبط با وقوع حرکت‌های سیاسی و اجتماعی مانند، جنبش‌های آزادی‌خواهی علیه استعمار بریتانیا بود. در هند

تصویر ۱. حوزه‌های رمانتیسیم در معماری. مأخذ: Kudryashova & Remizova, 2023

تصویر ۲. نمودار سیر رمانتیسیم در هند در ۱۹۵۱-۱۹۲۱ میلادی. مأخذ: Wood, 2012; Frank, 2004

در دوره پهلوی اول اثر گذاشته است. در **جدول ۴** به دسته‌بندی شاخص‌های رمانتیسم هند بر مبنای معیارهای رمانتیسم پرداخته شده است و سپس در **جدول ۵ و ۶**، تحلیل این شاخصه‌ها بر روی کالبد بیرونی بناهای نمونه بررسی شده قرار گرفته‌اند.

– ساختار تحلیل نمونه‌ها

برای تحلیل نمونه‌های انتخاب‌شده، در گام نخست هر یک از شاخص‌های معماری رمانتیسم هند در دوران همزمان با پهلوی اول در ایران بر اساس حوزه‌های تحلیلی رمانتیسم در سه بخش مورفولوژیکی، معنایی و پدیدارشناختی دسته‌بندی شده است که با توجه به عینی بودن مشخصات کالبدی، به شناسایی و تحلیل شاخص‌هایی از جنس مورفولوژیکی و پدیدارشناختی پرداخته شده است و همزمان با شاخص‌های هندی-انگلیسی تطبیق داده شده‌اند (**جدول ۴**). در گام دوم به تحلیل کالبدی بیرون بناها با استفاده از شاخص‌های مذکور در بناهای دولتی شهر زاهدان پرداخته شد (**جدول ۵ و ۶**). در نهایت پس از تحلیل نهایی و حصول، به میزان بهره‌گیری هر یک از شاخص‌های تطبیق داده شده در بناهای نمونه، می‌توان به عواملی که بیش‌ترین اثرگذاری را بر معماری شهر زاهدان و در هم‌تنیدگی معماری آن شهر با عوامل معماری هند منتج از تحولات فرهنگی و معماری در دوره پهلوی اول دارد، دست یافت (**جدول ۷**).

هر یک از بناها، حاوی مشخصه‌های خاص خود در ارتباط با «عیارهای تطبیقی رمانتیسم» حاصل از **جدول ۴** است. از این رو با قیاس این مشخصه‌ها با شاخص‌های مشترک شبه‌رمانتیسم هندی-انگلیسی برای هر یک از بناها، موضوعات مشترکی حاصل گردید که بیان‌گر ویژگی‌های مشترک در آثار معماری شهر زاهدان با معماری رمانتیسم هند به‌خوبی قابل مشاهده و ارزیابی است.

• بناهای دولتی شهر زاهدان در دوره پهلوی اول

برنامه‌های اصلاحات، نوسازی و ساخت‌وسازهای فراوان در حکومت جدید، عمران و نوسازی را در رأس امور قرار داد و احداث «بناهای دولتی» را نیز اعتبار بخشید. از این رو صورت بناهای عمومی و دولتی، در معماری این دوره شاخص گردید. فراوانی و تنوع بناها بیان‌گر آن است که این نوع از معماری در اولین تجربه تاریخی خود در ایران، ویژگی‌ها و آموزه‌های قابل توجهی از خود برجای گذاشته است (**کیانی، ۱۳۸۳، ۲۶۶**). تمامی بناهای دولتی زاهدان، تنوع و گوناگونی در اجزا و کالبد را همراه دارند. در نتیجه این گوناگونی، ساختمان‌ها با جداره و کالبدهای متنوع شکل گرفته است. در این مطالعه علی‌رغم وجود نماهای چندوجهی در جهات مختلف و در کالبد بیرونی و درونی بنا، تنها به بررسی بعد بیرونی و نمای بیرون کالبد بناها، بسنده می‌شود. تصویر کلی از صورت اکثر بناهای دولتی زاهدان در عصر پهلوی اول، دربرگیرنده یک فضای نیمه‌باز ستون‌دار تحت‌عنوان ایوان یا رواق وجود دارد که شامل ستون‌هایی است که به‌صورت تکی یا جفتی روبه‌روی فضای

جغرافیای فرهنگی سیستان و بلوچستان برقرار بود (**پیری و عسکرانی، ۱۳۹۷**). معماری گذشته ایران بیان‌گر آن است که از دیرباز ظرفیت فراوانی برای گفت‌وگو و انتقال فرهنگی با تمدن‌های بزرگی چون هند بوده است. در دهه‌های ۱۹۵۱-۱۹۲۱ همزمان با عصر پهلوی اول، در هند با ظهور جریان‌های فرهنگی مبتنی بر ایده ناسیونالیسم و جنبش استقلال‌طلبی هند در تلاش برای کسب استقلال از بریتانیا کوششی بود برای احیای هویت ملی و فرهنگی آن سرزمین و هم‌چنین در ایران مانند هند رویدادی مشابه جهت شکل‌گیری هویتی مستقل و ناسیونالیسم‌گرایی با مؤلفه‌های وحدت کشور، باستان‌گرایی، دلبستگی به وطن، تداوم سلطنت و موقعیت‌محور شاه به منظور تثبیت اقتدار حکومت و ایجاد تمرکز در منابع قدرت در چهارچوب سرزمین ایران اتفاق افتاد (**Nazari, 2007**). این تشابه دو جریان فرهنگی رخ داده در دو سرزمین، به‌طور همزمان زمینه‌های اثرگذاری و نقش‌پذیری و تعاملی دو سویه را در بسترهای فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و ... تقویت کرد. مرادوات و تعاملات هند با جنوب‌شرق ایران در عصر پهلوی اول شامل جنبه‌های متعدد فرهنگی، تجاری و اجتماعی بود که این تعاملات، تأثیرات چشم‌گیری بر مناطق مختلف به‌ویژه استان سیستان و بلوچستان داشته است. از جمله مهم‌ترین زمینه‌های این مرادوات، بسترهای تجاری و اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، معماری و شهرسازی بوده است. در زمینه فرهنگی و اجتماعی، تبادل فرهنگی از طریق مهاجرت‌ها و رفت‌وآمدهای تجاری و کارگری بین دو منطقه رخ داده است و به‌موجب این امر تبادل فرهنگی بین مردم هند و جنوب‌شرق ایران صورت گرفته است. در حوزه معماری و شهرسازی، تعامل با هند منجر به تبادل عناصر معماری و تکنیک‌های ساخت‌وساز شده است (**دادبخش و سلیمی، ۱۳۹۸**).

• تحلیل نمونه‌های موردی

– ساختار نظری و مسیر انتخاب نمونه‌ها

برای کنترل متغیرهای تحقیق، نمونه‌هایی در جامعه بررسی می‌شوند که در یک بستر مشخص (شهر زاهدان) ساخته شده‌اند. همچنین با توجه به هدف پژوهش مبنی بر کاربردی بودن نتایج نمونه‌ها به شیوه هدفمند انتخاب شده‌اند که متعلق به دوران پهلوی اول (۱۳۲۰-۱۳۰۰ هجری شمسی) باشند. برای پرهیز از گسترده شدن مطلب و تکرار در پژوهش، بناهای منتخب با کاربری مشخص (دولتی) برگزیده شده‌اند و همچنین تنوع در اسناد تصویری به‌جهت تحلیل و اصیل بودن بنا، عاری بودن بنا از هرگونه الحاقات کالبدی در دوره‌های بعد مدنظر بوده است تا بتوانیم نقش تحولات فرهنگی و معماری هند را بر آن‌ها تحلیل کنیم و بدانییم تعاملات کشورهای همسایه چگونه بر صورت معماری شهر زاهدان

جدول ۳. عناصر معماری رمانتیسم در بناهای دولتی هند در ۱۹۵۱-۱۹۲۱ میلادی. مأخذ: نگارندگان.

نمونه‌ها	ویژگی‌ها	مصالح و عناصر	نمونه بنا در هند
رمانتیسم در هند بناهای دولتی	قرارگیری بنا بر بلندی / سکو بناهای حجیم تأکید بر خطوط عمودی: طراحی عمودی با پس‌زمینه‌ای روشن جهت نمایش روشنی ساختمان در شب به اندازه روز وجود فضاهای داخلی بزرگ با دهلیزهای بزرگ نقاشی‌های دیواری بهره‌گیری از تزئینات پلان‌ها به شکل مستطیل ساده با دو حیاط که توسط ستون‌ها احاطه شده است. وجود آبنماهای مرکزی در حیاط‌ها فضاهای داخلی با فرم‌های منحنی و رنگ‌های روشن بهره‌گیری از عناصر عمودی جهت بیان عظمت بنا و نمایش بزرگ‌تر بودن بنا از آن‌چه هست بهره‌گیری از مجسمه‌های نمادین اسطوره‌ها (بازگشت به ریشه‌های بومی) الگوهای زیگزاگ و عقب‌نشسته بر بالای در ورودی بنا بهره‌گیری از مجسمه عقاب به عنوان پرندۀ ملی بهره‌گیری از تزئینات در معماری برای بیان هویت معنوی هند و حفظ ریشه‌های فرهنگی ایوان برجسته در ورودی و ردیف پلکان ورودی پنجره‌های عمودی کشویی جهت تأکید بر خطی و عمودی بودن بنا (Pai, 2020; Gast, 2007)	آجر شیشه فلز سنگ مرمر شیشه حکاکی‌شده	 <p>ساختمان بیمه جدید هند</p> <p>ساختمان سینما مترو (۱۹۳۸)</p>

همچون دیگر پژوهش‌های تاریخی به دنبال کشف معانی و لایه‌های مطالعاتی پنهان و مبهمی است که در طی دوران پهلوی اول بوده است و در صور ظاهری، جلوه‌ها و کالبد متجلی شده‌اند. این پژوهش به دنبال شناخت جریان‌های فرهنگی هند است تا عوارض آن را بر معماری رمانتیک این دوران در شهر زاهدان ارائه دهد و متأثر از تحولات عصر پهلوی اول، با گذار از تعمق بر جریان‌های فرهنگی مطالعه‌شده، به دنبال یافتن روابط علی میان این رویدادها است و بر پارادایم ساختار یافته و قاعده‌مند ماحصل از دیالوگ، مصاحبه و نوشتار نظر کرده است. تاریخ در پژوهش پیش‌رو صرفاً مجموعه‌ای از اسناد مکتوب خاموش نیست بلکه با نیت تأویل و تأمل به دنبال اثبات و اعتباربخشی بر خروجی‌های نوشتاری است. همچنین به دنبال آن است که تاریخ شفاهی را از طریق تصویر توصیفی و تفسیری که در ذهن زیستگان، حافظه جمعی، جامعه و فرهنگ در منطقه مطالعه‌شده ثبت شده است در راستای هدف پژوهش، منزلت و اعتبار بخشد. جهت درک بهتر از پیوند مؤلفه‌های تحولات فرهنگی و معماری هند و معماری رمانتیک زاهدان در دوران پهلوی اول، پس از بازتعرف رمانتیسم و بیان

طبقات است و از سمت نما، اغلب با قوس‌های تزئینی و یک پیشانی پوشانده شده با آجر، آجر محلی و سنگ هستند. جدارۀ اصلی بناها، در عین بازگویی وضعیت فضاهای داخلی، همراه با جزئیات متنوع، مجموعه‌ای متقارن و متناسب ایجاد کرده است. در برخی از بدنه‌های کالبد، اجزایی نظیر ایوان یا پله به صورت بیرون‌زده از بنا مشاهده می‌شود. به‌طور کلی عناصر در دو سطح بیرونی و درونی از لایه‌بندی جدارۀ بیرونی کالبد بناها بررسی خواهند شد. **جدول ۵** به معرفی و تطبیق عناصر و جزئیات سطح بیرونی و درونی جدارۀ مصادیق مدنظر با معیارهای رمانتیسم می‌پردازد. در **تصاویر ۶ و ۷** تمییز عناصر کالبدی جهت تطبیق با عناصر معماری رمانتیک هند ارائه شده‌اند.

روش پژوهش

در این پژوهش از دو روش مرور گزینشی منابع کتابخانه‌ای و گردآوری اطلاعات میدانی (عکس‌برداری از بناها) برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. پژوهش از نوع تاریخی-تفسیری است که از روش‌های معتبر در تحلیل و قضاوت داده‌ها است و

جدول ۴. دسته‌بندی و تطبیق شاخص‌های رمانتیسم با شبه‌رمانتیسم هندی - انگلیسی. مأخذ: نگارندگان.

حوزه‌های معماری رمانتیسم	معیارهای رمانتیسم	شاخص‌های معماری شبه‌رمانتیسم هندی - انگلیسی در بناهای عمومی و دولتی هند
	کالبدی	بناهای حجیم بهره‌گیری از تزئینات ایوان برجسته در ورودی و ردیف پلکان ورودی الگوهای زیگزاگ و عقب‌نشسته بر بالای در ورودی بنا استفاده از آجر/ شیشه/ فلز/ سنگ مرمر/ شیشه حکاکی‌شده تابلوهای پر نور و روشن
	ساختاری	قرارگیری بنا بر بلندی - سکو: شکوه طراحی عمودی با پس‌زمینه‌ای روشن جهت نمایش روشنی ساختمان در شب به اندازه روز
	ذهنی	نقاشی‌های دیواری نمایش بزرگ‌تر بودن بنا از آن چه هست
معنایی	محتوایی	بهره‌گیری از مجسمه‌هایی در دو طرف در ورودی بناها با هدف بیان آداب خوش‌آمدگویی هنگام ورود به بنا در هند ^۲ پنجره‌های عمودی کشویی جهت تأکید بر خطی و عمودی بودن بنا
	محیطی	استفاده از آب‌نما در حیاط مرکزی استفاده از عنصر معماری محیطی حیاط در بنا
پدیدارشناختی	اجتماعی	ردیف بازشوهای گسترده و افقی و حضور فراوان نور در فضاهای داخلی، نمادی از نمایش آینده‌آل و روشن بهره‌گیری از مجسمه عقاب به‌عنوان پرندۀ ملی بهره‌گیری از نمادهای ملی - اسطوره‌ای

مؤلفه‌های آن در استخراج شاخص‌های رمانتیسم در معماری هند به شناخت و تشریح جریان‌های فرهنگی هند و ایران در این عصر پرداخته شده است. هم‌زمان به شرح معماری دوران پهلوی اول و هند در بازۀ زمانی یکسان و تحولات آن‌ها پرداخته شده است و در نهایت یافتن وجوه مشترک شاخص‌های اثرگذار به‌صورت معماری رمانتیک شهر زاهدان خاصۀ دوران پهلوی اول و معرفی شاخصه‌های بومی این منطقه واکاوی و تشریح و وزن‌دهی شده‌اند تا براساس این میزان فراوانی، مؤلفه‌های پرکاربرد و مؤثر شناسایی و معاصرسازی شوند. در این فرایند جامعۀ بررسی‌شده، هشت نمونه از بناهای ساخته‌شده در دوران پهلوی اول در زاهدان است که از طریق تطبیق شاخص‌های حاصل‌شده از تحولات فرهنگی و معماری رمانتیسم هند، چگونگی نقش اثرارتباط با کشور همسایه بر معماری شهر زاهدان تبیین می‌شود. پژوهش متکی بر ساختار مفهومی (تصویر ۳)، طرحی از نقش کلیت گفتمان جریان‌شناسی فرهنگی و معماری حاصل ارتباط با کشور همسایه (هند) و شهر زاهدان در دورۀ پهلوی اول را مبتنی بر مستندات تاریخ مکتوب و شفاهی فراهم می‌آورد که بیان‌گر آن است که توجه معماران این عصر به گرت‌برداری و بازنمایی بر مبنای تعاملات فرهنگی به‌نحو

مستقیم و غیرمستقیم نیز معطوف بوده است. در نهایت بر مبنای نتایج تحقیق باید اذعان داشت این پژوهش به بررسی تداوم معماری، از طریق تلفیق تجربیات و سنت‌های معماری بومی در مناطق مختلف و به‌کارگیری یافته‌های نوگرایانه در معماری معاصر می‌پردازد. هدف اصلی، شناسایی شاخصه‌های کالبدی رمانتیسم در معماری هند و نقش این شاخصه‌ها در بناهای تاریخی دورۀ پهلوی اول زاهدان است. این پژوهش علاوه بر بررسی ویژگی‌های معماری بومی جنوب شرق ایران در دورۀ مدنظر (که در مطالعات پیشین تا حدودی پژوهشگران به آن توجه کرده‌اند)، به بررسی ویژگی‌های معماری وارداتی در این منطقه نیز می‌پردازد. هدف نهایی، یافتن کاربردهای عملی این ویژگی‌ها در طراحی ساختمان‌های دولتی معاصر در راستای هم‌خوانی با بافت منطقه است.

بحث و نتیجه‌گیری

تداوم معماری به‌واسطۀ تلفیق و درهم‌تنیدگی تجارب و سنت‌های معماری از بوم و جغرافیای گوناگون و به‌کارگیری یافته‌ها از طریق نوگرایی آن‌ها در معماری معاصر همواره مدنظر صاحب‌نظران

مدنظر بر بناهای جنوب شرق کشور که در مطالعات پیشین نیز کمابیش مدنظر پژوهشگران بوده است، خصوصیات معماری وارداتی بر بناهای این جغرافیا آشکار گردند تا همچنین زمینه‌های کاربردی آن‌ها در طراحی ساختمان‌های دولتی معاصر در راستای همگون‌سازی با بستر شهری قدیم و نو نیز فراهم گردند. بنابراین

معماری بوده است. این پژوهش در مسیر دستیابی به این امر به دنبال شناسایی شاخصه‌های کالبدی رمانتیسیم از جغرافیای هند و نقش اثر آن شاخص‌ها به‌واسطهٔ مداخله‌گری عوامل ظهور رمانتیسیم هند در بناهای تاریخی دورهٔ پهلوی اول در شهر زاهدان است تا علاوه بر شناخت خصوصیات معماری بومی دورهٔ

جدول ۵. دسته‌بندی و تمییز عناصر کالبدی جهت تطبیق با عناصر معماری رمانتیک هند. مأخذ: نگارندگان.

عنوان

عناصر و جزئیات در بدنه‌ها
سطح بیرونی (آبی) / سطح درونی (توسی)

- پیش‌آمدگی ایوان ورودی- پلکان ورودی- حجیم‌بودن بنا- سکو- ستون‌ها با هدف تأکید بر خطوط عمودی بنا- لبهٔ بام- قاب‌بندی- کاشی‌نگاره‌های بالای ورودی = شکل‌گرایی و توجه به تزیینات- تنوع مصالح و توجه به احساسات= معیارهای مورفولوژیکی
- برون‌گرایی- ردیف بازشوهای افقی و بزرگ= طبیعت‌گرایی= معیارهای پدیدارشناختی
- مصالح سنگ و کاشی= بهره‌گیری از تکنولوژی‌های جدید و مصالح مدرن= توجه به تنوع مصالح در رمانتیسیم= معیار مورفولوژیکی
- نماد کهن نبرد شهریار و شیر (تغییر یافته به نماد جمهوری اسلامی)= باستان‌گرایی، اسطوره و افسانه‌گرایی= توجه به داستان‌ها و روایت‌ها= بیان احساسات و تجربیات انسانی= معیار پدیدارشناختی.

بانک ملی

کنسولگری هند

- پیش‌آمدگی ایوان ورودی- پلکان ورودی- حجیم‌بودن بنا- سکو- ستون‌ها و پای‌ستون‌ها با هدف تأکید بر خطوط عمودی بنا- لبهٔ بام- قاب‌بندی= شکل‌گرایی و توجه به تزیینات، تنوع مصالح و توجه به احساسات= معیارهای مورفولوژیکی
- برون‌گرایی- ردیف بازشوهای افقی و بزرگ= معیار پدیدارشناختی
- مصالح سنگ- آجر و سنگ= بهره‌گیری از تکنولوژی‌های جدید و مصالح مدرن= توجه به تنوع مصالح در رمانتیسیم= معیار مورفولوژیکی
- نقش‌نگارهٔ بالای در ورودی= باستان‌گرایی- اسطوره و افسانه‌گرایی= توجه به داستان‌ها و روایت‌ها= بیان احساسات و تجربیات انسانی= معیار پدیدارشناختی

عنوان

عناصر و جزئیات در بدنه‌ها
سطح بیرونی (آبی) / سطح درونی (توسی)

تزیینات هره چینی لبه بام
قاب بندی های نما (تزیینات)
پنجره های بزرگ و تزیینات روی آن جهت بیان هویت و ریشه های فرهنگی
هره چینی میانی
آزاره و سکو
بهره گیری از عناصر عمودی جهت بزرگتر نشان دادن بنا

نقش های دوری از شمال
اسطوره ای باستانی
تزیینات در نما هویت و ریشه های فرهنگی-مادگرای
ایوان برجسته در ورودی

- ایوان ورودی- حجیم بودن بنا- دو ستون در دو طرف ورودی- ستون‌ها و ناودانی‌ها در بدنه با هدف تأکید بر خطوط عمودی بنا- هره چینی لبه بام- تزیینات میانی جداره- قاب بندی= شکل گرایي و توجه به تزیینات- تنوع مصالح و توجه به احساسات= معیارهای مورفولوژیکی
- برون گرایي- ردیف بازشوهای افقی و قوس و گشودگی‌های روی بدنه اصلی بنا- حیاط مرکزی= طبیعت گرایي= معیار پدیدارشناختی
- مصالح آجر- سیمان و سنگ= بهره گیری از تکنولوژی‌های جدید و مصالح مدرن= توجه به تنوع مصالح در رمانتیسیم= معیار

مورفولوژیکی

اداره پست و تلگراف

ناودانی ها
بنای حجیم

بلکن
حیاط مرکزی
ایوان برجسته در ورودی و ردیف بلکن ورودی

دو ستون بلند دو طرف ورودی
پنجره های بزرگ
هره چینی و تزیینات لبه بام
تزیینات بالای پنجره
ستون ها در نما
تزیینات میانی
تزیینات آجری
ردیف بازشوهای بزرگ

- ایوان ورودی- پلکان ورودی- حجیم بودن بنا- سکو- دو ستون در دو طرف ورودی- ستون‌ها و ناودانی‌ها در بدنه با هدف تأکید بر خطوط عمودی بنا- هره چینی لبه بام- تزیینات میانی جداره- قاب بندی= شکل گرایي و توجه به تزیینات- تنوع مصالح و توجه به احساسات= معیارهای مورفولوژیکی
- برون گرایي- ردیف بازشوهای افقی و بزرگ و بالکن‌های بیرون زده از بنا= طبیعت گرایي= معیار پدیدارشناختی
- مصالح آجر- سیمان و سنگ= بهره گیری از تکنولوژی‌های جدید و مصالح مدرن= توجه به تنوع مصالح در رمانتیسیم= معیار

مورفولوژیکی

دادگستری

عنوان

عناصر و جزئیات در بدنه‌ها
سطح بیرونی (آبی) / سطح درونی (توسی)

اداره گمرک

- ورودی شاخص - حجیم بودن بنا - دو ستون در دو طرف ورودی - ستون‌ها و ناودانی‌ها در بدنه با هدف تأکید بر خطوط عمودی بنا - هره‌چینی لبه بام - ترئینات میانی چداره - قاب‌بندی = شکل‌گرایی و توجه به ترئینات - تنوع مصالح و توجه به احساسات = معیارهای مورفولوژیکی.
- برون‌گرایی - ردیف بازشوها و قوس و گشودگی‌های روی بدنه اصلی بنا = طبیعت‌گرایی = معیار پدیدارشناختی
- مصالح آجر - سیمان و سنگ = بهره‌گیری از تکنولوژی‌های جدید و مصالح مدرن = توجه به تنوع مصالح در رمانتیسم = معیار مورفولوژیکی

کوی وزارت دربار

- ایوان ورودی - پلکان ورودی - حجیم بودن بنا - سکو - دو ستون در دو طرف ورودی - ستون‌ها و ناودانی‌ها در بدنه با هدف تأکید بر خطوط عمودی بنا - هره‌چینی لبه بام - ترئینات میانی چداره - قاب‌بندی = شکل‌گرایی و توجه به ترئینات - تنوع مصالح و توجه به احساسات = معیارهای مورفولوژیکی
- برون‌گرایی - ردیف بازشوهای افقی و قوس و گشودگی‌های روی بدنه اصلی بنا = طبیعت‌گرایی = معیار پدیدارشناختی
- مصالح آجر - سیمان و سنگ = بهره‌گیری از تکنولوژی‌های جدید و مصالح مدرن = توجه به تنوع مصالح در رمانتیسم = معیار مورفولوژیکی

رمانتیسمی یافت‌شده در این پژوهش را در نمای خود دارد و بعد از آن به ترتیب بنای کنسولگری هند و وزارت دربار و اداره دادگستری در رتبه دوم و ساختمان اداره پست و تلگراف در رتبه سوم و گمرک در رتبه چهارم استفاده از الگوهای یافت‌شده در بناهای رمانتیسم قرار گرفته‌اند.

پس از دستیابی به نتایج یادشده در بستر تاریخی، به‌منظور تأیید آثار حضور معماری هند بر معماری جنوب شرق ایران و با عنایت بر مقتضیات یافت‌شده در زمینه رمانتیسم هند می‌توان آن دسته از شاخص‌ها و مؤلفه‌هایی که پرتکرارترین بودند در کالبد بیرونی بناهای مصادیق، به قرار زیر عنوان و نمودار فراوانی مؤلفه‌ها را

در راستای پاسخگویی به پرسش پژوهش پس از بازنگری پیشینه پژوهشی موضوع مدنظر و مصادیقی از بناهای دولتی شهر زاهدان، ابتدا شناخت شاخصه‌های رمانتیسم هند از طریق مطالعه معماری رمانتیسم هند در دوره همزمان با عصر پهلوی اول در ایران صورت گرفت؛ در ادامه پس از شناخت این شاخص‌ها به دنبال جست‌وجوی آثار حضور آن‌ها بر معماری بناهایی در شهر زاهدان متعلق به دوره مدنظر تحقیق برآمدیم. جزئیات و عناصر تشکیل‌دهنده کالبد بیرونی این بناها بر مبنای شاخص‌های رمانتیک هند بازنشاسی شدند. با توجه به جدول ۷، ساختمان بانک ملی در رتبه اول، بیشترین زیرمؤلفه‌های مورفولوژیکی و پدیدارشناختی شاخصه‌های

جدول ۶. اجزا و عناصر کالبدی بناها منطبق با معیارهای رمانتیسم. مأخذ: نگارندگان.

مشخصات، اجزا و عناصر کالبد بیرونی بناها

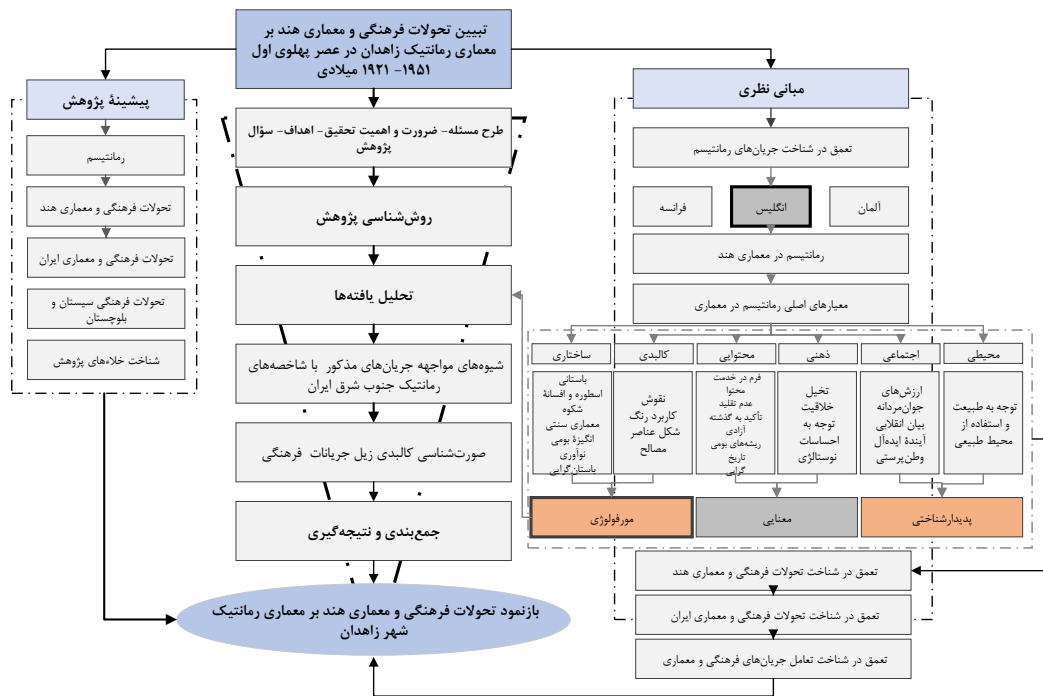
عنوان	تصویر	مورفولوژی	ساختاری	محیطی	اجتماعی
بانک ملی		<ul style="list-style-type: none"> - بنای حجیم (فرم مکعب مستطیل) - مصالح سنگ / آجر - بهره‌گیری از تزئینات در نما و غنای نما: پیش‌آمدگی لبه بام، گره‌چینی اجزای اطراف ورودی - تابلوی پر نور و روشن بالای ورودی بنا 	<ul style="list-style-type: none"> - اتاق‌های بزرگ و بلند - پنجره‌های ردیفی بزرگ با نفوذ نور بالا (ایجاد فضایی منور) - پلکان ورودی و قرارگیری بنا بر سکو، نماد عظمت و ایجاد حس عزت و احترام - وجود دو ستون بلند دو طرف ورودی - طرح‌نگاره نبرد شهریار و شیر بیان باستانی و اسطوره و افسانه‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختاری برون‌گرا جهت احترام و ارتباط با محیط - عقب‌رفتگی ورودی 	<ul style="list-style-type: none"> - ردیف پنجره‌های افقی و حضور نور فراوان در فضای داخلی نماد روشنی و آینده‌ایده‌آل و گستردگی فضایی - بهره‌گیری از طرح‌نگاره نبرد شهریار و شیر در مرکز لوگو که اکنون نشان جمهوری اسلامی تغییر کرده است که بیان‌گر ارزش‌های جوانمردانه و ریشه‌های بومی یادآور عناصر رمانتیک هند است.
کسوتراکی هند		<ul style="list-style-type: none"> - بنای حجیم (فرم مکعب مستطیل) - مصالح سنگ / آجر محلی - بهره‌گیری از تزئینات در نما و غنای نما - قاب‌بندی 	<ul style="list-style-type: none"> - اتاق‌های بزرگ و بلند - پنجره‌های ردیفی بزرگ با نفوذ نور بالا (ایجاد فضایی منور) - پلکان ورودی و قرارگیری بنا بر سکو نماد عظمت و ایجاد حس عزت و احترام. - وجود رواق‌های اطراف بنا (ریتم و تکرار) 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختاری برون‌گرا جهت احترام و ارتباط با محیط - ایجاد فضایی سبز و باغچه‌هایی در محوطه 	<ul style="list-style-type: none"> - ردیف پنجره‌های افقی و حضور نور فراوان در فضای داخلی نماد روشنی و آینده‌ایده‌آل و گستردگی فضایی
اداره پست و تلگراف		<ul style="list-style-type: none"> - بنای حجیم (فرم مکعب مستطیل) - مصالح خشت / آجر - بهره‌گیری از تزئینات در نما و لبه بام و غنای نما 	<ul style="list-style-type: none"> - اتاق‌های بزرگ و بلند - پنجره‌های ردیفی بزرگ قوسی‌شکل با قابی سنتوری با نفوذ نور بالا (ایجاد فضایی منور) - وجود سردر با یک طاق سنتی بلند و دو ستون در دو طرف در ورودی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختاری درون‌گرا - وجود حیاط مرکزی در بنا جهت ارتباط با محیط - بهره‌گیری از پوشش گیاهی در حیاط - آب‌نما در حیاط 	<ul style="list-style-type: none"> - ردیف پنجره‌های افقی و حضور نور فراوان در فضای داخلی نماد روشنی و آینده‌ایده‌آل و گستردگی فضایی
اداره دادگستری		<ul style="list-style-type: none"> - بنای حجیم (فرم مکعب مستطیل) - مصالح خشت / آجر - بهره‌گیری از تزئینات در نما و لبه بام - دو ردیف پله ورودی 	<ul style="list-style-type: none"> - اتاق‌های بزرگ و بلند - پنجره‌های ردیفی بزرگ قوسی‌شکل با نفوذ نور بالا (ایجاد فضایی منور) - وجود سردر با یک طاق بلند و دو ستون در دو طرف در ورودی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختاری درون‌گرا - وجود حیاط مرکزی جهت ارتباط با محیط - بهره‌گیری از پوشش گیاهی در حیاط 	<ul style="list-style-type: none"> - ردیف پنجره‌های افقی و حضور نور فراوان در فضای داخلی نماد روشنی و آینده‌ایده‌آل و گستردگی فضایی
اداره گمرک		<ul style="list-style-type: none"> - بنای حجیم (فرم مکعب مستطیل) - مصالح خشت / آجر - بهره‌گیری از تزئینات در نما و لبه بام: - هره‌چینی لبه بام - قاب‌بندی 	<ul style="list-style-type: none"> - اتاق‌های بزرگ و بلند - پنجره‌های ردیفی بزرگ قوسی‌شکل با نفوذ نور بالا (ایجاد فضایی منور) - وجود سردر با یک طاق بلند و دو ستون در دو طرف در ورودی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختاری برون‌گرا - وجود حیاط اطراف بنا جهت ارتباط با محیط - بهره‌گیری از پوشش گیاهی در حیاط 	<ul style="list-style-type: none"> - ردیف پنجره‌های افقی و حضور نور فراوان در فضای داخلی نماد روشنی و آینده‌ایده‌آل و گستردگی فضایی
وزارت دربار (کاربری پارچه)		<ul style="list-style-type: none"> - بنای حجیم (فرم مکعب مستطیل) - مصالح آجر / سیمان / شیشه - بهره‌گیری از تزئینات در نما و لبه بام و غنای نما 	<ul style="list-style-type: none"> - اتاق‌های بزرگ - وجود سردر با یک طاق قوسی و دو ستون در دو طرف در ورودی 	<ul style="list-style-type: none"> - ساختاری درون‌گرا - وجود حیاط مرکزی در بنا جهت ارتباط با محیط - بهره‌گیری از پوشش گیاهی در حیاط 	<ul style="list-style-type: none"> - ردیف پنجره‌های افقی

جدول ۷. تطبیق اجزا و عناصر کالبدی بناها با معیارهای مورفولوژیکی و پدیدارشناختی رمانتیسم هند. مأخذ: نگارندگان.

مؤلفه‌های پدیدارشناختی	مؤلفه‌های مورفولوژیکی												
	وزارت دربار	گمرک	دادگستری	پست و تلگراف	کنسولگری هند	بانک ملی	بانک ملی	بانک ملی	بانک ملی	بانک ملی	بانک ملی		
حیات در بنا	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	بنایی حجیم	
ردیف پنجره‌های افقی و بزرگ	-	*	*	-	*	*	*	*	*	*	*	شکل‌گرایی و تزئینات	
بهره‌گیری از نقش‌نگاره‌ها و عناصر بومی - ملی	-	*	-	-	*	*	*	*	*	*	*	ایوان برجسته ورودی	
بهره‌گیری از پوشش گیاهی در حیات	*	*	*	-	*	*	*	-	*	*	*	پلکان ورودی	
آبنما در حیات	*	*	-	*	*	*	*	-	*	*	*	تزئینات و الگوهای زیگزاگ بالای در ورودی و لبه بام	
عمق و عقب‌رفتگی ورودی	*	*	*	*	-	*	-	-	*	*	*	ساخت بنا بر بلندی و سکو	
برون‌گرایی	*	*	*	*	-	*	-	*	*	*	*	مصالح آجر، خشت، شیشه، فلز و شیشه حکاکی شده	
درون‌گرایی	*	*	-	*	*	*	*	-	*	-	*	تأکید بر خطوط عمودی نما	
-	۶	۸	۵	۵	۶	۸	۶	۶	۶	۸	۷	۸	فراوانی شاخص‌ها
-	۱۴		۱۰		۱۴		۱۲		۱۴		۱۵		جمع شاخص‌ها

پهلوی اول نیز جهت ایجاد اقتدار و عظمت به دنبال آن بود در معماری شهر زاهدان با پذیرش و حضور شاخص‌هایی از رمانتیسم هند دیده شد. در بناهای نمونه، شکل‌گرایی و توجه به تزئینات به‌عنوان ابزاری برای بیان احساسات و عواطف انسانی به کار گرفته می‌شده که در معماری این توجه به تزئینات در بناهای مدنظر از طریق جزئیات در طراحی هره‌چینی لبه‌های بام، هره‌چینی‌های میانی، قاب‌بندی‌های نما و طراحی ایوان‌ها و پلکان ورودی ساختمان‌ها بیان شده است. همچنین بیان گر نمادی از شکوه و عظمت نیز بوده است. تنوع مصالح به ایجاد حس تنوع و پویایی کمک می‌کند. این تنوع نیز می‌تواند به بیان احساسات مختلف و ایجاد تجربه‌های حسی متفاوت به مخاطب کمک کند. در ادامه توضیح چگونگی نقش اثر معیارهای رمانتیسم و نمود آن‌ها بر پیکر بناهای مصادیق، باید به مؤلفه طبیعت‌گرایی و توجه به عناصر طبیعی که یکی از اصول اساسی رمانتیسم است اشاره کرد زیرا این جنبش به دنبال بازگشت به طبیعت و استفاده از عناصر طبیعی به‌عنوان منبع الهام است. در معماری این معیار توانسته است از طریق طراحی فضاهایی که با محیط طبیعی هماهنگ هستند، حاصل گردد. استفاده از ردیف بازشوهای افقی و بزرگ نیز توانسته است به ایجاد ارتباط بصری و فیزیکی با طبیعت کمک شایانی کند

استخراج کرد. به‌طور کلی در تجمیع مؤلفه‌های یادشده و اثرگذار بر نمای بناهای دولتی شهر زاهدان برگرفته از رمانتیسم هند می‌توان از آن‌ها به‌عنوان الگویی جهت استفاده به شیوه نوگرا در طراحی و اجرای کالبد بناهای دولتی معاصر یاد کرد. مطابق **جدول ۸ و تصاویر ۴ و ۵**، اثربخش‌ترین معیارهای رمانتیسم شکل‌گرایی و توجه به تزئینات، تنوع مصالح، توجه به احساسات، طبیعت‌گرایی، توجه به عناصر طبیعی، تأکید بر داستان‌ها و روایت‌ها، باستان‌گرایی، ایده‌آل‌گرایی و توجه به نوگرایی است که در ظاهر بناهای دولتی شهر زاهدان از دوره پهلوی اول مشاهده می‌شود. تأکید بر احساسات و عواطف انسانی از ویژگی‌های اصلی رمانتیسم است. در معماری یکی از راه‌های بیان این توجه به احساسات از طریق ایجاد فضاهایی که دارنده حس عظمت و شکوه هستند بوده است. ایوان‌های برجسته و پلکان‌های ورودی به‌عنوان عناصری که حس دعوت و استقبال را به مخاطب القا می‌کنند عمل می‌کنند. استفاده از فرم‌های بزرگ و حجیم می‌تواند به بیان قدرت و عظمت کمک کند و همچنین این فرم‌ها نمادی از استحکام هستند. در معماری نیز حجیم‌بودن بنا می‌توانسته به ایجاد این حس کمک کنند که همان‌طور که بیان شد نمادی از قدرت و عظمت است. اصلی که دولت

تصویر ۳. ساختار مفهومی پژوهش. مأخذ: نگارندگان.

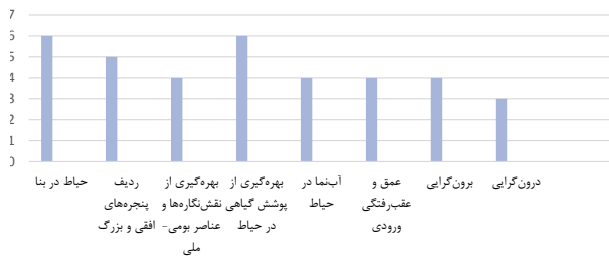
جدول ۸. شاخصه‌های پرتکرار در کالبد بیرونی بناهای دولتی دوره پهلوی اول شهر زاهدان. مأخذ: نگارندگان.

دسته‌بندی معیارهای رمانتیسم	عناصر رمانتیسم بناهای نمونه در زاهدان	معیارهای متناظر و اصلی رمانتیسم هند
مورفولوژی	بنای حجیم، ایوان برجسته، مصالح، تزئینات بنا روی سکوه، تأکید بر خطوط عمودی در بنا، تأکید بر خطوط عمودی نما، شکل‌گرایی و تزئینات	شکل‌گرایی و توجه به تزئینات، تنوع مصالح، توجه به احساسات
پدیدارشناختی	برون‌گرایی و ارتباط با طبیعت، آبنما، عمق ورودی، بهره‌گیری از پوشش گیاهی، حیاط، درون‌گرایی ردیف بازشوهای افقی و بزرگ، بهره‌گیری از نقش‌نگاره‌ها و عناصر بومی - ملی	طبیعت‌گرایی، توجه به عناصر طبیعی، تأکید بر داستان‌ها و روایت‌ها، باستان‌گرایی، ایده‌آل‌گرایی، توجه به نوگرایی
	کالبدی	
	ساختاری	
	محیطی	
	اجتماعی	

به‌طور کلی معیارهای رمانتیسم هند مانند، طبیعت‌گرایی، توجه به احساسات و عواطف انسانی، تأکید بر داستان و روایت، باستان‌گرایی و ایده‌آل‌گرایی و نوگرایی، بیش‌ترین شاخصه‌هایی بودند که به‌طور مستقیم بر پیکر بناهای دولتی شهر زاهدان ظهور پیدا کردند و در پایان پژوهش باید ادعان داشت، به‌کارگیری خردمندانه مضامین رمانتیسم هند، در معماری دوران پهلوی اول در شهر زاهدان نشان از ارتباطات با کشورهای همسایه در جغرافیای مذکور را به‌نحو مستقیم یا غیرمستقیم دارد. ارتباطاتی که به‌موجب آن تحولات فرهنگی و معماری توانسته است بر جان و کالبد معماری شهری در ایران رخنه کرده و آثارش به‌وضوح دیده شود.

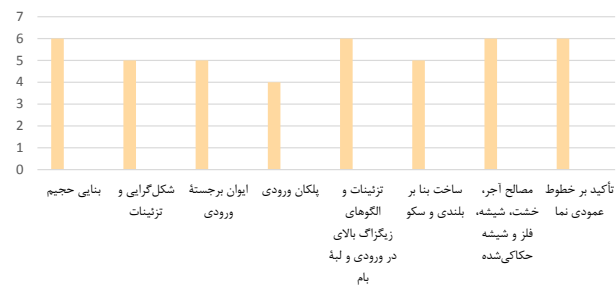
و حس آزادی و بازبودن را القا کند که این امر در کالبد بناهای مدنظر خودنمایی می‌کند. همچنین در بناهای مذکور تأکید بر داستان و روایت، باستان‌گرایی و ایده‌آل‌گرایی از طریق خلق نقوش ملی بر بدنه بناها، به‌عنوان نمادی از هویت فرهنگی و تاریخی، به بیان احساسات و تجربیات انسانی رخ داده است. توجه به نوگرایی از دیگر معیارهای رمانتیسم، به‌واسطه طراحی فضاهایی با بهره‌گیری از تکنولوژی‌های جدید و مصالح مدرن چون، شیشه و آجر، سیمان و سنگ بیان شده است تا به‌نحوی هم نمادی از پیشرفت و نوآوری باشد تا به بنا جلوه‌ای مدرن دهد و هم به‌دنبال شکستن قواعد و سنت‌های گذشته و ایجاد فرم‌های بدیع باشد.

فراوانی مؤلفه‌های پدیدارشناختی

تصویر ۵. فراوانی مؤلفه‌های پدیدارشناختی در نمای بناهای دولتی دوره پهلوی اول شهر زاهدان. مأخذ: نگارندگان.

فراوانی مؤلفه‌های مورفولوژیکی

تصویر ۴. فراوانی مؤلفه‌های مورفولوژیکی در نمای بناهای دولتی دوره پهلوی اول شهر زاهدان. مأخذ: نگارندگان.

- Bani-Masoud, A. (2021). *Iranian contemporary architecture. Iranian Architect.*
- Bayly, S. (2004). Imagining 'greater India': French and Indian visions of colonialism in the Indic mode. *Modern Asian Studies*, 38(3), 703-744. <https://doi.org/10.1017/S0026749X04001246>
- Chamankar, M. J. (2020). Factors affecting the economic development of the coasts and post-coasts of the Persian gulf and the sea of Oman in the first Pahlavi Period. *History of Islam and Iran*, 30(46), 59-86. <https://doi.org/10.22051/hii.2020.24197.1897>
- Duggett, T. (2016). Gothic forms of time: architecture, romanticism, medievalism. *Romantic Gothic: An Edinburgh Companion*, 339-360.
- Eiraji, J., & Fard, S. A. R. Y. (2021). An evaluation of Iran architecture during first Pahlavi era: A transition from tradition to modernity. *Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning*, 2(2), 222-233. <https://doi.org/10.47818/DRArch.2021.v2i2021>
- Frank, M. (2004). *The philosophical foundations of early German romanticism.* SUNY Press.
- Gast, K. P. (2007). *Moderne Traditionen: Zeitgenössische Architektur in Indien.* Birkhäuser Basel.
- Hagh Jou, A., Soltan Zadeh, H., Tehrani, F., & Ayyvazian, S. (2019). The trends and theoretical approaches of public and government buildings' Architecture on the first and second Pahlavi era. *Islamic Art Studies*, 15(34), 154-170. <https://doi.org/10.22034/ias.2019.95820>
- Hall, D. W. (2016). *Romantic naturalists, early environmentalists: An ecocritical study, 1789-1912.* Routledge.
- Ivashko, Y., Kuzmenko, T. Li. S., & Chang, P. (2020). The influence of the natural environment on the transformation of architectural style. *Landscape architecture and Art*, 15(15), 98-105. <https://doi.org/10.22616/j.landarchart.2019.15.11>
- Khasm Afkan Nezam, E., & Kiani Hashemi, M. (2023). The dictatorial quasi-romanticism of the first Pahlavi government in the city of Bandar Anzali. *Interdisciplinary Studies in Architecture and Urbanism Development*, 2(1), 217-250. <https://doi.org/10.30495/jisaud.2023.1977504.1038>

پی‌نوشت‌ها

۱. این دو کشور در دوران پهلوی اول از نظر جغرافیایی همسایه بوده‌اند. ۲/ مجسمه حکاکی‌شده در طرفین ورودی جنبه فرهنگی دارد. یک سنت باشکوه و رایج در هند برای استقبال از مهمان و بازدیدکنندگان است (Pai, 2020).

فهرست منابع

- استوار، مجید. (۱۴۰۰). نقش نخبگان فکری در سیاست‌گذاری فرهنگی پهلوی اول. *فصلنامه مطالعات میان‌فرهنگی*، ۱۶ (۴۶)، ۳۹-۴۸.
- پیری، محمد و عسکرانی، محمدرضا. (۱۳۹۷). تأثیر روابط تجاری ایران با هند بر اقتصاد و تولیدات داخلی ایران. *نشریه گنجینه اسناد*، ۲ (۲)، ۳۳-۶. <https://www.doi.org/10.22034/ganj.2018.2285>
- جعفری جزی، مسعود. (۱۳۷۸). *سررمانتیسیم در اروپا*. نشر مرکز.
- دادبخش، مسعود و سلیمی، حسین. (۱۳۹۸). کوشش برای واسازی ساختار اقتصادی ایران در دوره رضاشاه (با تکیه بر تئوری اقتصاد ملی فردریک لیست). *تحقیقات تاریخ اقتصادی ایران*، ۲ (۸)، ۸۵-۱۰۶. <https://civilica.com/doc/1124203>
- سپاهی، عبدالودود. (۱۳۹۳). بازتاب سیاست پهلوی‌ها در سیستان و بلوچستان: نگاهی به مجموعه شانزده مقاله نقد کتاب تاریخ، (۱ و ۲)، ۲۱-۳۲.
- کیانی، مصطفی. (۱۳۸۳). *معماری دوره پهلوی اول: دگرگونی اندیشه‌ها، پیدایش و شکل‌گیری معماری دوره بیست‌ساله معاصر ایران ۱۳۲۰-۱۲۹۹*. مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران
- Alavi, N. K. (2020). A glimpse of socio-political situation of Saravan in contemporary times. *Research Journal of Iran Local Histories*, 8(15), 123-144. <https://doi.org/10.30473/lhst.2020.34347.1924>
- Ali-Soufi, A., & Oveisi, A. (2012). Changes of land ownership in Sistan province during Pahlavi I. *Research Journal of Iran Local Histories*, (1), 86-105. <https://www.magiran.com/p1167585>
- Alizadeh, M. A., & Tarafdari, A. M. (2010). The effects of Nationalism discourse on cultural and sociological changes during the Reign of Pahlavi I. *Scientific Journal of History Research*, 19(5), 1-24. <https://www.magiran.com/p1051178>

- Klancher, J. (2013). *English Romanticism and cultural production*. In *The new historicism*. Routledge.
- Kudryashova, I., & Remizova, O. (2023). *Semantic field of European romanticism architecture*. AIP Conference Proceedings.
- Kumar, M. (2017). *Contemporary history of India from 1947-2010*. Publications Pvt.
- Lang, J. (2002). *Early Modern Architecture in India: 1920 to 1950*. Essay. In *A Concise History of Modern*. Metcalf, B., & Metcalf, TH. (2006). *A concise history of modern India*. Cambridge University Press.
- Michael, T. (2016). *British romanticism and the critique of political reason*. JHU Press.
- Mirinezhad, S. (2013). Romanticism in Iranian contemporary architecture. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 18(1), 91-102. <https://doi.org/10.22059/jfaup.2013.36360>
- Nayak, G. (2019). *Socio-cultural and economic history of modern India*. Skcg College Paralakhemundi.
- Nazari, A. A. (2007). Nationalism and Iranian identity: a case study of the First Pahlavi Period. *Journal of Law and Politics*, 9(22), 141-172.
- Ohadi, P., & Hajirajabali, K. (2015). Dialogue contextualization in cultural policies of the 1st Pahlavi. *Political Quarterly*, 45(4), 859-876. <https://doi.org/10.22059/jpq.2015.55948>
- Pai, D. (2020). *Decomania: a comparative visual analysis of art deco architecture in Chicago and Mumbai (1920-1940)* [Ph. D thesis, School of the Art Institute of Chicago].
- Payandeh, H. (1994). *The historical and social roots of romanticism*. Arghanoon, 101-108.
- Ramsey, R. (2012). Building romanticism: literature and architecture in nineteenth-century Britain. *Eighteenth-Century Fiction*, 25(1), 283-285. <https://doi.org/10.1353/ecf.2012.0041>
- Rani, M., & Anushruti, D. (2024). Exploring romanticism in Indian English poetic tradition. *International Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (IJETIR)*, 1(4).
- Satpathy, B. B. (2015). Indian culture and heritage. *Culture*, 2, 25.
- Scriver, P., & Srivastava, A. (2015). *India: modern architectures in history*. Reaktion Books.
- Vera, K. (2006). Neo-romanticism in architecture: synagogues in central and eastern Russian provinces. *News of the Kazan State University of Architecture and Civil Engineering*, 2(6), 20-22.
- Wood, J. L. (2012). *From Romanticism to empire: Changing British perceptions of Indian architecture throughout the long nineteenth century* [Master's thesis, College of Charleston].
- Yousefifar, S., & Riahi, A. (2017). A Historical Study of Immigration Phenomenon in Undeveloped Societies: Study of Economic Reasons of Immigration during Pahlavi I Period in Zahedan. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(2), 169-186. <https://doi.org/10.7596/taksad.v6i2.654>

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to the journal of art & civilization of the orient. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله
شهرکی مقدم، گوهر؛ سهیلی، جمال‌الدین و ارمغان، مریم. (۱۴۰۳). تبیین نقش تحولات فرهنگی و معماری هند بر شکل‌گیری معماری رمانتیک در نمای بناهای دولتی شهر زاهدان (دوره پهلوی اول). *مجله هنر تمدن شرق*، ۱۳(۴۹)، ۱۴-۳۱.

DOI: 10.22034/jaco.2025.499522.1443

URL: https://www.jaco-sj.com/article_225662.html

